

ακατανίκητη Έλλη προς το μοναστήρι, και προχωρώ προς την είσοδο. Μιά άπλη, χαμηλή πόρτα οδηγεί προς το στενόμακρο θολωτό διάδρομο τών κελιών. Δεν προφταίνω να προχωρήσω κι' αντικρίζω άπ' έξω στο δεύτερο κελιά άριστερά τήν άναμνηστική πλάκα. Μπαίνω με κάποια άκαθάρτη συγκίνηση στήν ψυχή, λές και περίμενα ν' άκούσω τόν ξερό βήχα του άρρώστου ή κανένα άπαλο ψιθύρισμα του πιάνω να βγαίνει άπό τό βάθος του κελιού. Τό κελιά -μουσειο άποτελείται άπό δύο δωμάτια μ' ένα διάδρομο στή μέση. Σ' αυτόν τό διάδρομο, ποδυά σαν ένα κεντρικό δωμάτιο, είναι μερικά έπιπλα, μερικοί πίνακες, ένα πορτραίτο τής Σάνδη και μερικά σκίτσα του γιοι τής Μαίρις. Στο δεξιό, τής Γεωργίας Σάνδη, μαζί μ' άλλα σουβενίρ, είναι φυλαγμένα πολλά χειρόγραφα τής μεγάλης λογοτεχνίδος, του περιήμου βιβλίου τής «Ένας χειμώνας στή Μαγιόρκα». Τό άριστερό είναι τό δωμάτιο του Σοπέν. Η άτμόσφαιρα, μέσα σ' αυτό προκαλεί άληθινα κάποιο δέος. Στο βάθος, στή γωνιά, έκτός άπό τό πορτραίτο του μεγάλου καλλιτέχνη είναι τό κυριώτερο άπόκτημα του μουσείου : τό μικρό μαγιορκινό πιάνο, μ' αυτό που ό Σοπεν έγραφε όλα του τά Πρελούδια, πριν ν' άτσίσε; το μεγάλο Πλεγιέλ. Έδώ, σ' αυτό τό μικρό στενόμακρο κελιά άντήχησαν για πρώτη φορά ό ήχοι τών πιό σαρακτικόν'μηνυμάτων μιάς πολυβασιονισμένης ψυχής.

Έδώ, άντήχησαν ό θλιβερές νότες του Πένθιμου Έμβρατριου κι' ολόκληρη ή Σονάτα σε όι φρ. Ελ. Έδώ, μέσα άπό τή ζοφερή άτμόσφαιρα του πόνου και του μασατιρίου, που ή άρρώστια και ή κακία του κόσμου του δημιουργήσαν, άντήχησαν, κατά παράδειγμα τρόπο, ό θριαμβευτικοί τόνοι τής Πολωνικής σε λά, κι' αυτό σε ντό (φρ. 40). Σ' αυτό τό μοναστήρι, που, καθώς λέει ή Σάνδη, ήταν για τό Σοπέν γεμάτο «τρόμου και φαντάσματα», βρήκε ό συνθέτης τή δύναμη να προσφέρει τή μαγεία τής δεύτερης Μπαλιάντας του, τήν τραφερή ελαιοσθραία τών δυό Νυκτωδίων, φρ. 37, τή δραματικότητα του Τρίτου Σκέρτσου του και τή χάρη τής Μαζούρκας του φρ. 41, άρ. 2.

Άπό τήν άλλη μεριά του κελιού είναι ένα μεγάλο Πλεγιέλ, χαρισμένο στο μουσειο, με τό όποιο έχουν ζωντανέψει σε άναμνηστικά φεστιβάλ τή μουσική του μεγάλου πιανίστες που έσυραν τά εύλαβικά τους βήματα ώς τή μακρυνή αυτή γωνία. Ένα πορτραίτο του μεγάλου Καλλιτέχνη, του χειρόγραφο τής Μαζούρκας, τό βιολιά ενός ντόπιου μουσικού, πομπάτζε στον Σοπέν λαϊκούς χορούς τής Μαγιόρκας και μερικά μικρά αντικείμενα συμπληρώνουν τήν εικόνα του δωματίου του. Και τά δυό δωμάτια με τό μεσαίο διαμέρισμα δίνουν σ' ένα μικρό χαριστιμένο κήπο, γεμάτο λουλουδία και πρασινοδα, με μία μικροτόπιχη δεξιομένη, τόση δά μόλις ένα τετραγωνικό μέτρο, με δυό-τρία χρυσοφάρα. Όλα μινιατούρες όμορφιάς. Άπό τήν άκρη του κήπου άπλώνεται κάτω στο βάθος και γύρω ένα θέαμα άδέχατο. Ο κάμπος με τόδες καταπράσινοες λόφους και τήν πιό ήμερη θάλασσα στο βάθος κάνουν ένα μαγευτικότατο πίνακα σ' αυτή τήν ώρα του δειλιού. Τέτιο θέαμα θα έφερε τή γαλήνη στήν ψυχή του Καλλιτέχνη, όταν σπάνια έβγαινε άπ' τό κελιά του. Σ' αυτόν τό μικροτόπιχο κήπο με τήν άπερντώσούν του όρίζοντα έγραψε ή μεγάλη λογοτεχνίδα μερικιά άπό τής ώριότερες σελίδες τής και μερικιάς άπό τής πιό μικρόχολες κρίσεις τής για τούς Μαγιορκέζους για όσα τούς έκα-

ναν να ύποφέρουν εκεί. Άναπαλώ έδω τήν τραγική τους Ιστορία.

.*

Στό νησι ήρθαν τό φθινόπωρο (8 Νοεμβρ.) του 1838. Ένα μικρό πλοίο, «Ο Μαγιορκίνος», τούς έφερε στήν Πάλμα άπό τή Βαρκελώνη. Πέντε έπιβάτες όλοι κι' όλοι. Η κυρία Ντυντεβάν (Σάνδη), τά δυό παιδιά τής, ό Σοπέν και μία ξένη. Η Πάλμα εκείνη τήν εποχή ήταν μία μικρή κλειστή πολιτεία. Τό ζευγάρι έγκαταστάθηκε προσωρινά σε μία μικρή πανοάν και δεν έβρισκε λόγια να εκφράσει τή γαρά του. Ο Σοπέν έγραφε στο φίλο του Φουτανά «Είμαι στήν Πάλμα, ανάμεσα στις φοινικίες, στους κέδρους, στους κάκτους, τίς έλιές, τίς πορτοκαλιές... Ο ύρανός κ' ή θάλασσα καταγάλαινω, τά θουιά σμαραγδένια κι' ό άέρας παραδεισιακόσ. Κατόπι μετακινήθηκαν σ' ένα έξοχικό σπίτι έξω άπό τήν Πάλμα. Ο καιρός γλυκός και θερμός τούς άναζωογονήσε. Μά ή εύτυχία τους δεν κράτισε παρά λίγες μέρες. Άπό τίς άρχες του Δεκέμβρη ξέσπασε μία τρομερή κακοκαιρία, που κράτισε συνεχώς σχεδόν όλο τό χειμώνα και που είχε οδυνηρή επίδραση στήν άρρώστια του Σοπέν. Κι' όταν, καθώς ήταν πιά άναπόφευκτο, έγινε γνωστό ότό ό Καλλιτέχνης ήταν φυσιακώς «γίναμε—όπως έγραφε ή Σάνδη—άντικείμενο τρώμου και φρίκης για όλο τόν κόσμο». Κανένα πιά δεν τούς πλησίαζε κι' ό κλοιός, που είχε στο μεταξύ σχηματισθεί γύρω τους, έκανε τή ζωή τους άνυπόφορη. Η παρούσια του ζευγαριού μέσα σ' ένα νησι άποκλεισμένο άπό τόν κόσμο άπέτέλεσε ένα κοινωνικό σκάνδαλο. Η Μαγιόρκα κείνη τήν εποχή ελάχιστα έπαση μ' τήν ξηρά είχε κι' όι κάτοικοί τής ζούσαν, άνάμεσα στα φρούρια και τά άρχαία μνημεία, μακριά άπό τήν εξέλιξη τών γεγονότων στήν Ερώρπη, στις άρχες του 19ου αιώνα, προσωλήμενοι αόστηρά στή θρησκευτική και οικολογειακή παράδοση. Η Γεωργία Σάνδη ήταν γι' αυτούς, όχι μονάχα με τήν εμφάνισή τής αλλά και με τίς φιλελεύθερες και έπαναστατικές άντιλήψεις τής και καθημερινή πρόκληση κατά τών άρχών τούς. Η έλεύθερη κίνηση τής μέσα στήν πόλη, τό κάπνισμα κ' όι άντιθρησκευτικές ίδεες που δεν έδισταζε να εκφράζει τήν έκαναν νά παρουσιάζεται στα μάτια τών άπλοϊκόν νησιωτών σαν ένα θηλυκόσ Μεφιστοφελής. Σε κάθε πράσασμά τής τά παράθυρα άνοιγόκλειναν, κεφάλια πρόσβαλλαν και ματιές με... βαθιά νόημα άνταλλάσσονταν! Κ' ή στενοκαρδή φαντασία έβρισε κ' έπαυρισε, έ έσχηματίσσε με τή Σάνδη ένα δημόσιο κίνδυνο, ένα άληθινό ήφαίστειο, ποδρνε να έγκατασταθεί σήν ήμερη κοινωνική άτμόσφαιρα τής Πάλμας. Κι' όμωσ ή γυναικία αότη μπορούσε να δώσει μαθήματα σε πολλούς Μαγιορκέζους. Μ' αξιοθαύμαστη δύναμη και βαθιά άφοσίωση στάθηκε στο πλευρό του μεγάλου Καλλιτέχνη, αλύγιστη μπροστά στις άφάνταστες δυσκολίες ποδών και άντιμετοπίσιον καθημερινά, πιστή και τρυφερή σύντροφος στις μέρες του μαρτυρίου του. Κι' ό Σοπέν, υπερευαίσθητος όπως ήταν, ύπόφερε διπλά μ' αυτή τήν κατάσταση και γινόταν όλοένα πιό δόσολοκος και πιό δύστροπος. Η Γεωργία Σάνδη μόνη δίνει στήν «Ιστορία τής ζωής μου» μία ζωντανή εικόνα του Σοπέν. «Καμιά ψυχή, γράφει, δεν ήταν πιό εύγενική, πιό άβρη, πιό άντιδοιτλής. Καμιά σχέση πιό πιστή και πιό άφοσημένη, κανένα πνευμα πιό λαμπρό, καμιά δίανοια πιό σοβαρή και πιό όλοκληρωμένη σε ό,τι ήταν τής ειδικότητάς τής. Άλλά, άλλοιμονο, καμιά διάθεση δεν ήταν

τόσο άνόμοια, καμμιά φαντασία πιά θεαλλώδης και πιά παράφορη, καμμιά άπαιτήση τής καρδιάς πιά άνικανοποίητη... Τό κόσμιο ένός τριαντάφυλλου του μάτωνε τήν καρδιά. Έκτός από μένα και τά παιδιά, όλα του ήταν άντιπαθητικά και έξοργιστικά κάτω από τόν ουρανό τής Ίσπανίας. Πέθαινε από άनुπομονοσία νά φύγουμε».

Υπό τίς συνθήκες αυτές ή μετάβαση στο μοναστήρι τής Βαλντεμόσας τούς φάνηκε σάν μιά λυτρωτική άλλαγή. «Θά πάω, έγραφε ό Σοπέν με ζωηρή έλπίδα στην καρδιά, νά κατοικήσω σ' ένα μοναστήρι θουμάσια, στην ωραιότερη τοποθεσία του κόσμου— με τή θάλασσα, τά βουνά, τίς φοινικίες, τίς αϊωνόβιες έλιές». Πόσο γρήγορα όμως άπατήθηκε. Τό μοναστήρι, έγκαταλειμένο από τούς μοναχούς, έγινε γι' αυτούς, μιά έρημική, καταθλιπτική φυλακή, πού τήν έκνευριστική σιωπή τής τάρασαν περιοδικά μονάχα οι χαρούμενες φωνές των παιδιών τής Σάνδη. 'Η κατάρα τής άρρώστιας τούς παρακολουθοσε πάντα κ' ή διατροφή τους ήταν ένα τραγικό πρόβλημα, γιατί ούτε με χρυσάφι στο χέρι δέν τούς πληρίαζε κανένας, λές και είχαν χολέρα, κατά τήν έκφραση τής Σάνδη. Τό μαρτύριο αυτό κράτησε δύο μήνες. Τίποτε πιά δέν μπορούσε νά τούς κρατήσει και με τό πρώτο άνοιγμα τής συγκοινωνίας με τήν ξηρά έφυγαν άπ' αυτό τό νησί με τήν παραδει-

σιακή όμορφιά, πού τούς στάθηκε όμως μιά κόλαση μαρτυρίου.

* *

Τώρα μέσα στο κελλι και στον κήπο ύπάρχει ένας τόνος χαρούμενος με διάχυτο αίσθημα εύλαβείας. Οι άπόγονοι έχουν, με τή στοργή και τήν αγάπη πού έχουν περιβάλει τά πάντα έδώ, ξεπληρώσει ένα χρέος κ' έξι-λειωθεί γιά τήν έχθρότητα των προγόνων τους προς τό καλλιτεχνικό ζευγάρι. 'Η ψυχή του Σοπέν, ή τόσο πολύ εύαίσθητη στη «γλυκύτητα τής στοργής», θά είναι ίκανοποιημένη με τή στοργική φροντίδα κι' άφοσίωση πού νιώθει κανείς νά κυριαρχεί μέσα σ' αυτό τό κελλι-μουσείο. 'Ισως ή έκφραση «κελλι-μουσείο» νά δημιουργεί κάποια ψυχρή εικόνα στη φαντασία έκείνου, πού δέν τό είδε. Αυτό θάταν δδικο, γιατί παντού γύρω επικρατεί μιά θερμή άτμόσφαιρα οικειότητας, ένας ζεστός φιλικός τόνος, λές κ' οι όνικοι ζούνε ακόμη άνάμεσα στα χειρόγραφα τους, τά σκίτσα, τό πιάνο, τά λουλούδια στο βάζο. Καί φεύγοντας νιώθει τήν έντόπωση, πώς έχεις περάσει ένα άπόγευμα με τόν Σοπέν και τή Γεωργία Σάνδη, πού σε παρακολουθούν από τή θέση τους στον τοίχο ώς τήν έξοδο, ό Καλλιτέχνης με τήν πονεμένη του έκφραση κ' ή λογοτέχνητα με τά λαμπερά μάτια τής.